

Валерій Солдатенко,

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса Національної академії наук України
ORCID: 0000-0003-2435-1123

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-60-5>

УДК 94:323.1](477)»1917/1920»

АЛЬТЕРНАТИВИ СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ВОСЕНИ 1918 Р. Й РЕАЛЬНА ПРАКТИКА ПОЛІТИЧНО-ДЕРЖАВНОГО ПРОТИБОРСТВА (ЧАСТИНА ТРЕТЯ. «Родові травми» народжуваної другої УНР¹)

Розвиток подій в Україні наприкінці жовтня, на початку листопада 1918 р. свідчив про катастрофічне загострення ситуації і, водночас, про визрівання сприятливих обставин для противників гетьманського режиму і можливостей його повалення. Так виникла ідея на час боротьби за владу, до скликання Установчих зборів керівництво доручити колегії з 3–5 осіб – Директорії. Останню мав утворити Український національний союз.

На засіданні його активу, що відбулося 13 листопада 1918 р., В. Винниченка обрали головою Директорії і ввели до її складу ще 4 членів – С. Петлюру, Ф. Швеця, А. Макаренка і П. Андрієвського (двох останніх спочатку тимчасово, однак потім цей склад став постійним).

Директорія мала оперативно переїхати до Білої Церкви, звідки планувалося розпочати похід на Київ. Однак В. Винниченка було залишено у столиці для підготовки й випуску відозви до населення від імені Директорії й призначення заступників її «для координації революційної акції». Написана В. Винниченком відозва з'явилася на вулицях Києва одночасно з грамотою П. Скоропадського про федерацію з Росією – 15 листопада 1918 року. Документ виявився пристрасним, закличним. У ньому наголошувалось на антинародній, антинаціональній сутності гетьманщини, давалась оцінка останньому кроку П. Скоропадського – рішенню про відновлення федерації з нерадянською, білогвардійською Росією.

¹ Продовження. Частина перша опублікована у «Публічному праві» 2024. № 3; частина друга – у «Публічному праві» 2025. №2.

«Останнім зрадницьким актом генерала-гетьмана П. Скоропадського про скасування самостійності Української Держави український народ відається остаточно на поталу поміщицько-бюрократичній реакції і на цілковите національне поневолення, – говорилось у відозві. – Сформований новий уряд із представників реакційних класів, які мають творити єдину неділимую Росію, виразно говорить про те, що чекає український народ, коли він не встане рішуче й до останнього чоловіка в оборону свого життя.

Український Національний Союз, як найвище представництво організованої української демократії, вживав до останнього дня всіх заходів, щоб мирно, без пролиття крові і дезорганізації громадського життя, захистити і одстояти права народу. Але всі мирні заходи української демократії весь час зустрічали лютий опір з боку поміщиків, бюрократії та буржуазії. Отже, настав час залишити мирні заходи. Од імені організованої української демократії, від всього активного народного громадянства, яке обрало нас, ми, Директорія Самостійної Української Народної Республіки, сим оповіщаємо: генерал П. Скоропадський є насильник і узурпатор народної влади. Все правительство його, як протинародне, протинаціональне, оповіщаємо недійсним. Пропонуємо генералу П. Скоропадському і його міністрам залишити обманом і насильством захоплені ними урядові посади. В ім'я спокою, порядку в Республіці, пропонуємо зробити це негайно, без пролиття крові» [1, с. 374].

Водночас із Білої Церкви – висхідного центру повстання – до українців зі схожими гаслами звернувся з Універсалом С. Петлюра.

Маси рішуче підтримали заклики до повалення гетьманщини і приєдналися до республіканського війська. Уже через тиждень повстанці були на околицях Києва. Однак

представники німецьких частин, що залишали Україну, переконали Директорію відвести своє військо на безпечну відстань, щоб не допустити зіткнень збройних формувань, перспектива яких була більше, ніж вірогідною. Довелось відступити, спочатку до Фастова, потім до Вінниці.

Переживши затримку наступу як небажану, вкрай прикру неприємність, надалі В. Винниченко не збирався опускати руки й приречено дрейфувати за течією. Він вважав за потрібне оперативно створити програму відродження Української Народної Республіки, яка б мобілізує вплинула на маси, організувала їх під республікансько-демократичними, привабливими гаслами.

Виходячи з гірких уроків досвіду кінця 1917 – початку 1918 року, В. Винниченко вважав принципово важливою турботу керівників українського руху про те, щоб не відстати від розмаху боротьби, настроїв мас. «Маючи це на увазі, – зазначав Голова Директорії, – передбачаючи, що цього руху спинити неможливо (та й не маючи до того ніякого бажання), знаючи, що він неминуче захопить наші маси, що він нас зітре, коли ми будемо ставити йому опір; а з другого боку бажаючи не випустити ініціативи й керівництва з національно-українських рук, щоб так зберегти національні й державні наші завоювання в цій революції, я ще в Фастові поставив перед Директорією питання про прийняття системи радянської влади на Україні. Цим, розуміється, ми стали б на ґрунт чисто соціалістичної революції. Цим, розуміється, ми одпихнули б од себе наші помірковані, дрібнобуржуазні національні елементи.

Але за цю соціальну одважність ми придбали б для українського національного відродження таких активних і сильних прихильників, як пролетаріат села й міста» [2, с. 134].

В головах стратегів Української революції, передусім у В. Винниченка, склалися й такі розрахунки: ініціюючи запровадження в Україні радянської системи влади, Директорія позбавляла російських (руських) більшовиків ґрунту для виступів проти української влади, яка б зберегла свій національний характер. «Цим рішучим кроком по шляху соціальної революції ми, на мою думку, – писав голова Директорії, – ставили національно-державну українську ідею в рівні умови боротьби з руською ідеєю на Україні» [2, с. 135]. Зрівнявшись за ступенем радикалізму соціальних лозунгів з більшовиками, українська влада залишила б останнім єдину можливість: агітувати за те, щоб радянська влада була в Україні руською, а будь-якої перспективи це б не мало.

Очевидно не все в означених розрахунках було бездоганим, виваженим, гарантованим. Важко передбачити, як би розвивались події за спроб реалізації накресленого плану. Проте, краще цього й не робити. На нього просто не пристала Директорія. Особливий опір чинив С. Петлюра, не бажаючи обертатись на «більшовика» (та чи й міг він це, зрештою, зробити). Інші члени Директорії теж через свій «поміркований», «дрібно-буржуазний світогляд» «психіку обивателів», за оцінками В. Винниченка, теж зайняли ворожу позицію.

Голові так і не вдалося переконати членів Директорії. Принципова проблема політичної орієнтації УНР, що відроджувалась, була відкладена до скликання спеціального форуму українських партій.

Зібравшись у Вінниці на початку грудня, представники партій теж відхилили ідеї В. Винниченка, залишивши у явній меншості його прибічників. Українці боялись, що через класові органи – Ради робітничих, солдатських і селянських

депутатів – влада дістанеться політично найактивнішому класу – пролетаріату. А він в Україні або ж російський, або ж зросійщений, тому й влада стане російською (руською).

Так само українські партії не бажали боронити й інтереси національно-чужої буржуазії.

Довелось враховувати і ще один фактор. В останній декаді листопада 1918 р. більшовики України утворили біля Курська власний – Тимчасовий робітничо-селянський уряд на чолі з Г. Пятаковим. Своім Маніфестом уряд оголосив про повалення гетьманщини, про відновлення Української Республіки Рад, про початок свого походу проти контрреволюційної влади в Україні. Лідери Директорії розцінили ці дії як ворожі щодо українського народу, як «ніж у спину» української демократії, як «червоний імперіалізм», що лише шкодив визвольній справі, розвитку соціалістичної революції в Україні, був злісною провокацією. «...Можна з певністю сказати, – стверджував В. Винниченко, що коли в Вінниці й потім не було прийнято систему чистої радянської влади, то в великій мірі для цього постарались панове Пятакови. І коли ті особи, які спочатку рішуче обстоювали ту систему, потім ту рішучість загубили, то це було почасти й через те, що вони також були налякані поведженням руських комуністів» [2, с. 161].

Одним словом, слід було терміново шукати якогось іншого виходу. Схоже, що окрім голови Директорії, активно цією проблемою тоді мало хто переймався. За таких обставин В. Винниченко «свідомо пішов на хитрість... На другий день по одкіненню системи чисто радянської влади вніс нову пропозицію: прийняти систему «трудових рад», се-б-то рад представників усіх елементів громадянства, які не живуть з експлуатації чужої праці. Другими словами, це мала бути диктатура не пролетаріату й неможливого

селянства, а диктатура трудового люду» [2, с. 191].

Розшифровуючи мотиви тих формул, які приховували в собі елементи, про які свого часу відверто не говорилося, голова Директорії пізніше писав: «Я також розумів, що нам небезпечно виявляти себе так одверто прихильниками соціалістичної революції, – це дало би привід Антанті послати на поміч Гетьманові свої війська. (Такий самий був, до речі, страх і перед німцями). Отже з тактичних мотивів, дійсно, просто необхідно було якось себе замаскувати. Система трудових рад була тою маскою. З одного боку вона давала вихід революційній енергії мас, давала змогу розвиватись революції (коли б тільки було введено її в життя), а з другого давала нам право протестувати: «Ми – не большевики, ви не маєте права бити нас у спину, коли ми боремось з німецькою реакцією» [2, с. 189].

Але, на диво, й усі партії, й Директорія в цілому знайшли пропозицію В. Винниченка прийнятною, схвалили систему трудових Рад доцільною щодо України, а вищим органом повинен був стати Трудовий Конгрес (на нього мали право обиратись лише представники трудових верств; експлуататорські, паразитичні елементи, в першу чергу – буржуазія, такої можливості позбавлялись).

Вочевидь, варто зауважити, що «хитрість» В. Винниченка насправді не була кабінетною вигадкою, що саянула йому безсонної ночі між двома відповідальними засіданнями. Така ідея, як мовиться, тоді «носилася в повітрі». Її вже висловлювали ще влітку 1918 р. діячі з табору лівих українських есерів. Вона, безперечно, аналізувалася у свідомості багатьох партійних працівників. Тому суспільна свідомість і виявилася готовою до такого швидкого сприйняття ідеї трудових Рад.

Повертаючись подумки до своїх пропозицій кінця 1918 року,

В. Винниченко майже через рік уже й сам собі (у щоденнику) доводив доцільність запровадження трудового принципу (зовсім не «кабінетної вигадки») і можливість досягнення на його основі позитивних результатів для справи Української революції, національного державотворення. «Трудовий принцип, – наголошував він, – є спроба примирення неукраїнського і українського елементів. Український елемент є селянство і дрібнобуржуазна інтелігенція. Під час повстання вона була в піднесенні й революційній екстазі. В цьому стані її легко було повести навіть за соціалізмом. Але большевизм як форма чисто пролетарського, з одного боку, руху, а з другого як форма руська, з третього як форма, проти якої гостро стояла могутня Антанта, – ці три причини не дозволяли виставляти лозунги советської влади й вести за ними наше селянство й дрібнобуржуазну інтелігенцію. Трудовий принцип явився тою середньою лінією, яка дозволяла наблизити ці елементи до дійсної революційності й соціалістичної перебудови громадянства.

Вона, ця лінія, в той же час дозволяла неукраїнській соціалістичній демократії стати до кооперації з українським селянством. Коли б не петлюрівщина, коли б трудові ради зразу виникли на місцях, організували силу адміністраційну та військову, коли б, словом, лінію трудового принципу було не тільки декларовано, але й здійснено, – ми були б забезпечені й від контрреволюції й дійсно хоч раз сприяли б розвиткові революції, а не реакції, як то робили ввесь час російської революції» [3, с. 390–392].

Доводиться враховувати і те, що якихось інших (не те щоб оригінальних, а просто інших) думок з приводу принципів формування суспільно-політичного ладу в УНР ніхто з Директорії і її ближчого оточення взагалі не висував. У момент прийняття

програми створення Республіки Трудового Народу на базі трудових Рад, здавалось, було знайдено близьку до оптимальної формулу, яка задовольняла відразу кілька умов: 1) вибивала ґрунт з-під більшовицької агітації; 2) Українська революція поставала в очах Антанти «не в більшовицьких формах»; 3) позначався зв'язок Директорії з робітництвом і трудовим селянством; 4) відкривалась можливість для поєднання соціально-економічних завдань і національно-політичних здобутків (українська державність) революції.

Однак, то було швидше абстрактно-теоретичне розв'язання нагальних проблем. Насправді програма виявлялась важкоздійсненною. І та обставина, що не було надії на будь-яку єдність всередині Директорії (голова Директорії В. Винниченко «не на жарт “збільшевичився”», а Головний отаман С. Петлюра «разом з меншими отаманами був рішучим противником всяких “експериментів” і висував, замість трудового принципу, принцип твердої отаманської влади» [4, с. 9–10] виявилась далеко не єдиною перешкодою.

Для здійснення обраного варіанту політичного курсу не було хоча б двох-трьох енергійних і послідовних соціалістів, справжніх революціонерів. Тогочасні керівники українського руху не могли рішуче порвати зі своїм недавнім минулим, з тяжінням до міщансько-демократичних засад Українського національного союзу.

Гадається, що В. Винниченко не усвідомлював наприкінці 1918 р. всієї глибини прірви, яка виникла між його теоретично привабливою концепцією дальшого розвитку Української революції і реальними можливостями для її перетворення в життя. А тому з оптимізмом повертався до Києва після залишення його окупантами і вигнання гетьманців.

Директорія вступила в права тимчасового вищого органу державної

влади України. Тривалий час йшли суперечки з приводу того, планам, стратегії яких сил, партій надати перевагу [5, с. 357–367]. У такій атмосфері, після довгих нарад врешті було досягнуто спільного знаменника – тексту Декларації Директорії. За свідченням П. Христюка, первісний варіант (він народився ще у Вінниці), надто «революційний», а відтак – неприйнятний для представників УПСФ і УХДП, було «підправлено» вже в Києві.

Згадка про «вінницький варіант» і його коригування зовсім не випадкові. Це черговий прозорий натяк на те, що в своїй основі авторство документа було Винниченківським. З цього приводу, очевидно, доречним буде зауважити наступне.

В. Винниченко в тогочасній ієрархії був не просто «вищим» за інших в адміністративному відношенні. Він істотно переважав усе тодішнє оточення в інтелектуальному сенсі. Слід мати на увазі й те, що феєрично обдарована природою особистість, він швидко набував і значного політичного досвіду.

Й саме В. Винниченкові по праву судилося перейняти естафету від М. Грушевського в дальшому розвитку концепції Української революції на її другому, безперечно, більш складному і суперечливому етапі. Можна зрозуміти, як непросто йому доводилося «пробивати» ключові орієнтири державотворення, коли багато хто в політичному проводі зневірився у вірності революційного курсу, почав виявляти непослідовність, хитання. Волею-неволею, заради торжества національної справи, доводилося вдаватися й до компромісів, йти на поступки.

Давалися взнаки і суб'єктивні якості В. Винниченка, його вдача, непогамовний «степовий темперамент». Він не володів такими ґрунтовними науковими знаннями, теоретичною підготовкою, як М. Грушевський.

Судячи з усього, пристрасне тяжіння до демократизму, народоправства, соціалістичних ідеалів було більше результатом індивідуального інтуїтивного вибору, аналізу життєвого досвіду, аніж серйозного знайомства з суспільно-політичними вченнями, впевнених орієнтаціях в них.

Та й особистість неймовірно емоційна, подразлива, гаряча (мабуть риса іманентна кожному видатному художнику), він був не завжди готовим до «холодної витримки», давав «вихід» хвилимовим почуттям. За деякі, не до кінця зважені, скрупульозно прораховані вчинки він щиро кається.

Як би там не складалось, а саме В. Винниченкові належала «пальма першості» у визначенні генерального напрямку руху нації у надзвичайно відповідальний момент її історичного поступу [6, с. 41–42].

«Декларація Директорії Української Народної Республіки» була оголошена 26 грудня 1918 р. Документом сповіщалося про знищення гетьманського режиму і його місцевих органів.

Першими кроками нової влади стало відновлення тих прав, які мали селяни і робітники – основа суспільства – за Центральної Ради. Тут Директорія не обмежувалась голими гаслами, а конкретно визначала непорушні права трудових класів на власність, підтверджувала найголовніші завоювання у соціальній сфері: «До повного вирішення земельної реформи Директорія Української Народної Республіки оголосила, що всі дрібні селянські господарства і всі трудові господарства залишаються в користуванні попередніх їх власників непорушними, а решта земель переходить у користування безземельних і малоземельних селян, а в першу чергу тих, хто пішов у військо Республіки для боротьби з гетьманом. Верховне порядкування цією землею належить Директорії Української Народної Республіки. Ця постанова стосується також до монастирських,

церковних і казенних земель. Для переведення реформи організовано народні земельні управи.

По «Наказу № 1 Директорії – селянам» робляться описи контрибуцій, взятих поміщиками з селян для повернення їх покривдженям.

Так само ведуться слідства по всій Україні з приводу тих зловживань і злочинств, які було учинено над селянством поміщиками та гетьманським урядом.

Постановою 9 грудня Директорія одмінила всі закони й постанови гетьманського уряду в сфері робітничої політики. Відновлено восьмигодинний робочий день. Знов установлено колективні договори, право коаліцій і страйків, а також усю повноту прав робітничих фабричних комітетів.

В усіх інших галузях життя Директорія так само одмінила всі закони й постанови гетьманського уряду, направлені проти інтересів трудящих клас і шкідливих для всього громадянства» [1, с. 391].

Оголошені заходи Директорія вважала лише першими кроками революційного поступу. Декларація формулювала вищу мету тогочасної боротьби: «Слідуючим етапом нашої революції є творення нових, справедливих, здорових і відповідних до реального відношення сил у державі, соціальних і політичних форм.

Директорія є тимчасова верховна влада революційного часу. Одержавши на час боротьби силу й право управління державою від першого джерела революційного права – трудящого народу, Директорія передасть свої повноваження тому ж самому народові.

Але Директорія вважає, що право управління й порядкування краєм повинно належати тільки тим класам, які суть основою громадського життя, які творять матеріальні та духовні цінності, які кров'ю й життям своїх членів вступили до боротьби з руйнуючими силами сучасного ладу.

Влада в Українській Народній Республіці повинна належати лише класам працюючим – робітництву й селянству. Тим класам, що здобули цю владу своєю кров'ю» [1, с. 391–392]. Узагальнююча теза декларації Директорії звучала начебто вирок: «Класи нетрудові, експлуаторські, які живляться й розкошують з праці клас трудових, класи, які нищили край, руйнували господарство й одзначили своє правління жорстокостями й реакцією, не мають права голосу в порядкуванні державою» [1, с. 392].

Директорія урочисто заявляла, що вона передасть владу, свої права й повноваження лише трудовому народу Української Народної Республіки. Селянам, робітникам і трудовій інтелігенції пропонувалося обрати делегатів на Конгрес трудового народу України (норми представництва, місце й час відкриття форуму мали бути повідомлені окремою інструкцією).

«Конгрес Трудового Народу України матиме всі верховні права й повноваження рішати всі питання соціального, економічного та політичного життя Республіки, – підкреслювалося в Декларації. – Конгрес Трудового Народу України, яко революційне представництво організованих працюючих мас, скликається не по удосконаленій формулі виборів, якої додержати зараз неможливо. Надалі, коли настане мирне життя, він має бути замінений представництвом працюючих мас, обраним по удосконаленій системі виборів, себто Установчими Зборами.

Конгрес Трудового Народу має вирішити форми влади, як на місцях, так і в центрі. До цього вирішення Директорія вважатиме всякі спроби захвату влади якими-будь групами насильством над волею трудового українського народу й тому буде рішучо припиняти всякі такі самовільні виступи» [1, с. 393].

Разом з тим, Директорія вважала за потрібне не чекати скликання народного форуму, а, враховуючи

попередній революційний досвід, особливо його негативні уроки, негайно здійснювати кроки щодо поглиблення перетворень на користь трудових елементів суспільства [1, с. 393].

Впадає в око, що Директорія планувала проведення цілого ряду заходів, які в тогочасному суспільно-політичному житті відносилися до соціалістичної політики. Однак терміна «соціалізм» керманічі Української Народної Республіки уникають. І роблять це не випадково, а цілком свідомо.

Зі всього вищезитованого видно, що загальний курс на соціалістичну революцію залишався стрижнем українських демократів навіть тоді, коли з тактичних міркувань доводилось уникати застосування чітких характеристик руху. Пізніше, у «Відродженні нації» В. Винниченко відверто писав про «справу соціалістичної революції на Україні», яка наприкінці 1918 р. – на початку 1919 р. виліталася у боротьбу «за ідею трудових Рад, Республіки трудового народу» [1, с. 393–394].

Звичайно, керівників УНР непокоїли незгоди і суперечності всередині українського соціалістичного руху. Проте вони навряд чи й вірили у швидке подолання кризи і досягнення консолідації національних партій. Тому й заклик до їх єднання наприкінці документа виглядає більше ритуально, ніж сутнісно: «Соціалістичні партії та групи всіх соціалістичних напрямів і всіх національностей Директорія кличе поставитися з повним розумінням важности моменту і всі свої сили направити на правильну та достойну трудового народу організацію волі його, на організацію порядку й ладу по всій землі Трудової Республіки» [1, с. 394].

Проведення в життя наміченої програми доручалось Раді народних міністрів, якої, за переконанням Директорії, мав допомогти весь трудовий народ України.

Мабуть, не можна було чекати однозначної реакції на декларацію.

Праві елементи називали її «більшовицькою». Ліві – не вбачали гармонії між революційно-класовими постулатами і конкретними заходами, що намічались. Тому не могли сприймати її як викінчену революційно-соціалістичну програму, а швидше – як черговий компромісний документ.

Аналізуючи подальший розвиток подій в Україні, важко позбутися враження, що на даному документі, в останню декаду року 1918 по суті припинилися ідейно-теоретичні пошуки розвитку, вдосконалення політичної платформи Української революції.

Не увінчалися помітними сутнісними набутками і численні наради, з'їзди, що відбулися в січні 1919 р., враховуючи й довгоочікуваний Трудовий Конгрес України. Не справдилися надії на те, що він допоможе сконсолідувати політичний провід українства. Проблемним з погляду перспектив здійснення виявився і Акт соборності України від 22 січня 1919 р.

Посилилися кризові тенденції й прискорилися розколи, розпад українських партій. Їхні активніші фракції-сегменти дедалі схилилися в бік ліворадикальних соціальних доктрин. Решта ж у стані розгубленості, масово відходили від політичної діяльності, істотно послаблюючи ідейно-теоретичний і організаційний арсенал національно-визвольної революції [5, с. 5–125; 8, с. 401–422, 526–567]. Неухильно падала активність в пропаганді, популяризації уже наміченого й хоча б у загальних рисах узгодженого курсу.

Верх брали милітаристські настрої, виразником яких найбільшою мірою виступав С. Петлюра. Впроваджуваний Головним отаманом військ УНР курс на домінування отаманщини, підпорядкування військовому началу всіх інших напрямків діяльності й державотворення кидав відроджену народну республіку в непередбачувані випробування, водночас відрізаючи шлях до консолідації повстанських елементів у регулярне національне військо. В останньому ж вбачався єдиний оплот і захисту незалежної державності, і реальних гарантій продовження сутнісних революційних зрушень задля забезпечення національних інтересів.

Опинившись перед непроникною і нездоланною стіною нерозуміння, позбавлений скільки-небудь серйозної підтримки хоча б у найближчому оточенні, В. Винниченко не знайшов у собі сил протистояти деструктивним тенденціям і, згідно щоденникових записів, почав шукати приводу, щоб залишити верховну посаду в державі. І вже невдовзі після евакуації з Києва, до якого рвалися червоні війська, 10 лютого 1919 р. склав свої повноваження. Пізніше колишній голова Директорії доводив, що Українська національно-демократична революція вичерпала себе на початку 1919 р., конкретніше – у січні і далі, з домінуванням режиму отаманщини розпочався період здачі позицій [9, с. 12]. Здійснення курсу «по неоголошеній програмі» В. Винниченко однозначно кваліфікував як «приглушення революції й кінець Директорії» [2, с. 352].

Список використаних джерел:

1. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали. У 2-х томах, 3-х частинах. Т. 2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. 744 с.
2. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [марець 1917 – грудень 1919 рр.]). Ч. III. Київ-Відень: Видавництво «Дзвін», 1920. 542 с.
3. Винниченко В. Щоденник. Т. I. 1911–1920. Едмонтон-Нью-Йорк.: Видання Канадського інституту українських студій і комісії УВАН у США для вивчення і публікації спадщини В. Винниченка, 1980. 500 с.

4. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції. Відень: Український соціологічний інститут. 1922. 192 с.
5. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки: Т. II. Рік 1918. Київ: Світогляд, 2009. 411 с.
6. Солдатенко В. Ф. Володимир Винниченко // Солдатенко В. Ф. Gloria mundi. Політична еліта українського державотворення революційної доби. К.: Наукова думка, 2021. С. 41–42.
7. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки: Т. III. Рік 1919. Київ: Світогляд, 2010. 453 с.
8. Солдатенко В. Ф. Деміурги революції. Нарис партійної історії України 1917-1920 рр. Київ: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2017. 748 с.
9. Винниченко В. Відродження нації. Ч. I. Київ-Відень: Видавництво «Дзвін», 1920. 348 с.

Солдатенко В. Ф. Альтернативи суспільних процесів в Україні восени 1918 р. й реальна практика політично-державного протистояння (частина третя. «Родові травми» народжуваної другої УНР)

У статті мова йде про теоретичні пошуки шляху повернення на рейки суспільного розвитку України з допомогою консолідації трудових сегментів нації, повалення під орудою Директорії гетьманату, відродження Української Народної Республіки, її прогресивного поступу, як Республіки Трудового Народу. Запропонований В. Винниченком логічно прорахований, гнучкий варіант запровадження в державі «трудового принципу» наразився на нерозуміння перспективного прогресивного розвитку нації, протидії йому з боку частини Директорії, провуду військових повстанців (С. Петлюра і його оточення), був несправедливо, необґрунтовано блокований. В результаті розпочатий, всупереч конструктивній стратегії, втіленням у практику з перших днів масового повстання режим отаманщини перетворився на злий фатум долі УНР, неухильно послаблював її потенціал у протидії зовнішнім чинникам, зумовлюючи прийдешню поразку.

Ключові слова: суспільні процеси, Україна в 1918 році, політично-державне протистояння, друга УНР.

Soldatenko V. F. Alternatives to social processes in Ukraine in the autumn of 1918 and the real practice of political and state confrontation (part three. 'Generational traumas' of the nascent Second Ukrainian People's Republic)

The article discusses theoretical searches for a way to return Ukraine to the path of social development through the consolidation of the labour segments of the nation, the overthrow of the Hetmanate under the leadership of the Directory, the revival of the Ukrainian People's Republic, and its progressive development as a Republic of the Working People. The logically calculated, flexible option proposed by V. Vynnychenko for introducing the 'labour principle' in the state was met with a lack of understanding of the nation's promising progressive development, opposition from part of the Directory, the leadership of the military insurgents (S. Petliura and his entourage), and was unjustly and unreasonably blocked. As a result, contrary to the constructive strategy, the implementation of the ataman regime from the first days of the mass uprising turned into a cruel fate for the UNR, steadily weakening its potential to counter external factors and leading to its eventual defeat.

Key words: social processes, Ukraine in 1918, political and state confrontation, Second Ukrainian People's Republic.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

